

Klip fra
Søllerødbogen
2018

Søllerødbogen 2018

Søllerødbogen 2018

udgivet af

Historisk-topografisk Selskab for

Søllerødeggen

i samarbejde med Rudersdal Museer

Søllerødbogen 2018 er sat med Janson Text.
Papiret er MultiArt Silk 115g

Opsætning og Layout udført af Peter R. Lassen - Idon Grafisk
i samarbejde med Niels Peter Stilling.

Produktion - Layout og tryk: Idon Grafisk - Holte.
www.idongrafisk.dk

Oplag: 1.150 eksemplarer.

Redaktion:

Niels Peter Stilling under medvirken af Axel Bredsdorff

Omslag:

Maleri af Karl Schou: Frydenlund, ca. 1915. Olie på lærred - 46x59 cm. Maleriet viser de ældste bygninger, porthusene, på slottet Frydenlund. De 2 porthuse er opført omkring 1725 af arkitekten J. C. Krieger (1683-1755) for Kong Frederik. 4.

ISBN: 978-87-87113-50-2

ISSN: 0085-6339

Manuskripter, der ønskes optaget i årbogen, eller som kunne indgå i Selskabets øvrige publikationsvirksomhed, bedes sendt til Selskabets sekretariat eller redaktøren (nps@rudersdal.dk / telefon 72 68 56 56).

Rudersdal Museer

Administration og Nyere Tid

Biblioteksalléen 5

2850 Nærum

Telefon 46 11 56 50. E-mail: museum@rudersdal.dk

Eftertryk er ikke tilladt. Tilladelse indhentes gennem redaktionen.

Anvendte forkortelser:

HA: Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune

KB: Det Kgl. Bibliotek

RA: Rigsarkivet

RM: Rudersdal Museer

INDHOLD

En verdensmand i Nærum

Iværksætteren Alfred Christensen
af Susanne Viby og Hans-Ole Ketting

7

En kommunist flyttede ind

Forfatteren Martin Andersen Nexø på Morlenesvej i Holte
af Torsten Søgaard

69

Tre globale virksomheder med udspring i Trørød

af Erik Trudsø Jespersen

113

Om at tegne kort

- og historien om kort, hvor ikke alle bygninger kom med,
særlig i Vedbæk

af Kaj Sørensen

141

Vognmand Ove M. Pedersen 1934-2018

Nekrolog ved Niels Peter Stilling

171

RUDERSDAL MUSEER. ÅRSBERETNING FOR 2017

af Jon Voss

175

ÅRSBERETNING FOR HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB

FOR SØLLERØDEGNEN 2017

af Anita Mikkelsen

195

SELSKABETS REGNSKAB

ved Verner Hyldbø

212

HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKABS BESTYRELSE

213

En kommunist flyttede ind

*Forfatteren Martin Andersen Nexø på
Morlenesvej i Holte*

af Torsten Søgaard.

Martin Andersen Nexø (1869-1954) den mest læste danske forfatter i verden efter H. C. Andersen, boede i årene 1945-1951 på Morlenesvej i Holte. Han er verdensberømt for sine to store romaner, "Pelle Eroberer" (1906-10) og "Ditte Menneskebarn" (1917-21), som begge er oversat til ca. 25 sprog. Han er den centrale skikkelse i dansk litteraturs sociale gennembrud. Denne artikel forsøger på baggrund af de seks år i Holte at komme lidt tættere på mennesket Martin Andersen Nexø.

Torsten Søgaard er cand. mag. og musiker, født i 1947, og har boet i Trørød siden 1981. Han har skrevet artikler i Søllerødbogen siden 1995, altid om farverige personer, såvel kendte (J.P.E. Hartmann, Karl 12., Jeppe Aakjær og kong Georg) som mindre kendte (Jenny Blicher-Clausen, Axel Grandjean, Nicolai Emil Petersen, Marie de Coninck, Bolle Willum Luxdorph og Anne Christine Becker).

MORLENESVEJ I HOLTE

Den 600 meter lange villavej i Holte med det særprægede, snoede forløb, der fører stejlt ned mod Kongevejen, blev anlagt i 1901-02 af den velhavende vinhandler og grundspekulant Vilhelm Christensen (1863-1934).¹ Han opkaldte vejen efter sin førstefødte datter Lise Morlene.² Ifølge "Vejviseren" bestod Morlenesvej i 1910 af i alt 14 parceller. En generation senere, i 1945, var de blevet til 28.³ På vejens husnummer 36 boede der en enkeprovstinde E.M. F. Olrik og en frk. E. H. Madsen. De fraflyttede huset samme år, og i stedet rykkede en interessant person ind. Det er vores hovedperson, forfatteren Martin Andersen Nexø.

Den 20-årige Martin Andersen i 1889 et par år før han skulle på Askov højskole. Her han var i to år fra 1891-1893. Det modnede ham, og allerede i 1894, var han sig bevidst, at han ville være forfatter. (Martin Andersen Nexø museet)

MARTIN ANDERSEN NEXØ

Martin Andersen Nexøs liv er i sig selv en spændende roman.⁴ Martin Andersen blev født på Christianshavn 26. juni 1869 som nr. fire af en børneflokk på ti. Da han var otte år gammel, flyttede familien til Nexø på Bornholm, som faderen stammede fra. Faderen, stenhugger Hans Jørgen Andersen (1837-1910), håbede at kunne sikre sig et bedre udkomme på fødeøen, men familien var og forblev fattig, og Martin blev hurtigt sat i arbejde, først i stenbruddet og derefter som vogterdreng. Siden kom han i skomagerlære i Rønne og arbejdede senere som murerhåndlanger. Hans skoleundervisning var ringe, men han var meget begavet og begyndte snart at læse al den litteratur, han kunne få fat på. Hans åbenlyst gode evner førte til, at han i to vintre blev optaget på Bornholms Højskole og derfra med gode anbefalinger kom til Askov Højskole i Jylland nord for den daværende Kongeågrænse.

På højskolen lærte han grundtvigianismen at kende fra grunden af, men han var også grebet af socialismen, som han via en tysk håndværkersvend havde stiftet bekendtskab med på Bornholm i slutningen af 1880'erne. Som 25-årig i 1894 blev han sig bevidst om, at han ville være

Bornholm

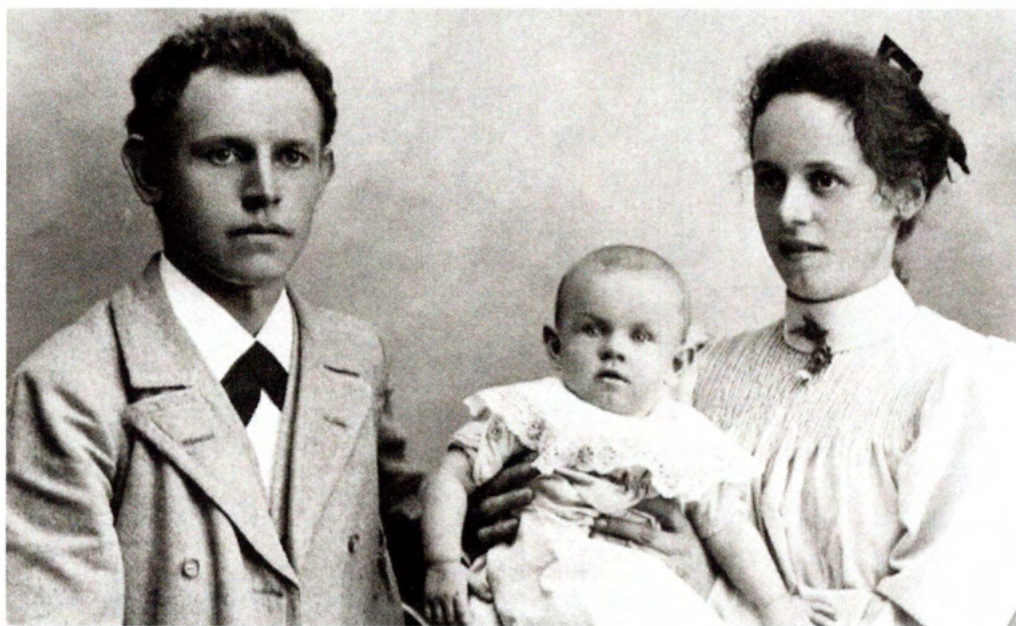
Som nygift fik Martin Andersen Nexø i 1898 ansættelse som dansklærer ved Gregersens Realskole i København, der lå på H. C. Ørstedesvej nuværende nr. 65-67. Han kunne bo med sin familie i en treværelses lejlighed på skolen. I de tre år han var ansat, underviste han i dagtimerne, forberedte skolearbejde om aftenen og skrev romaner om natten. Skolen var tydeligvis en ren drengeskole, og de 25 elever, som ses på billedet, har sikkert mange år senere fortalt vidt og bredt om, at de havde den berømte forfatter Martin Andersen Nexø som lærer. (Martin Andersen Nexø museet)

digter og begyndte at skrive poesi. Digtene blev optaget i forskellige blade, og han antog samtidigt kunstnernavnet Nexø. Særlig overbevisende var hans senromantiske, klichéfylde digte ikke. De var skrevet i et opstyltet sprog fra højromantikken. Hans umiskendelige talent lå inden for en anden genre.

Nexø havde hele livet et skrøbeligt helbred, og efter en grim lungehindebetændelse blev der med hjælp fra Askov Højskole skaffet midler til et rekreationsophold på de sydlige breddegrader. Fra 1894 til 1896 opholdt han sig i Italien, Spanien og Nordafrika. Opholdet under varmere himmelstrøg helbredte hans tuberkulose, men hele livet igennem led han af lungesvaghed. Hjemme i Danmark igen ernærede han sig som lærer, men samtidig begyndte han at skrive romaner og noveller, og i 1898 udkom hans første værk, novellesamlingen "Skygger".

Det blev begyndelsen til hans store forfatterskab. Samme år blev han gift første gang med den tolv år yngre Margrete Thomsen (1881-1957). Næsten hvert år udkom der nu et værk fra hans hånd, og fra 1901 levede han udelukkende af indtægterne fra sine udgivelser. (Se værkfortegnelsen sidst i artiklen). I 1906 kom første bind af "Pelle Erobreren", og de næste tre bind fulgte i 1907, 1909 og i 1910. Denne store roman, der først i Tyskland og siden overalt, gjorde ham berømt, er delvist selvbiografisk, sat op som den er, som en udviklingsroman med en klassisk eventyrhelt. Den var i nogen grad inspireret af Henrik Pontoppidans roman Lykke-

Pelle Erobreren

Martin Andersen Nexø blev gift første gang som 29-årig den 5. august 1898 i Mellerup kirke øst for Randers. Præsten, der viede dem, var forfatteren Jacob Knudsen. Bruden, den 17-årige Margrethe Thomsen, var tydeligt i lykkelige omstændigheder. Deres første barn Anna (1898-1953) fødtes den 26. december 1898. Billedet er fra 1899 formentlig fra barnedåben. (Martin Andersen Nexø museet)

1910, fjerde og sidste bind af "Pelle Eroberen" er udgivet, og en drøm er endelig gået i opfyldelse. Efter de mange hårde og arbejdsomme år er den nu 41-årige forfatter blevet berømt. (Martin Andersen Nexø museet)

Per, hvis sidste bind forelå i 1904. Men Nexø var den første i Danmark, der skrev en roman om underklassens historie og bevidstgørelse - en hyldest til proletariatet og arbejderklassen, som han i de sidste bind af værket beskriver som fremtidens ledede samfundsgruppe. Han glemte aldrig den fattigdom og det armod, han selv kom fra; det sad altid som et ar i hans sind, som en skygge over hans liv.⁵

De næste ti år skrev han fortsat prosaværker, og så 1917-21 udkom i fem bind hans andet mesterværk "Ditte Menneskebarn". Ditte er den kvindelige parallel til Pelle, og med disse to hovedværker opnåede Nexø både national og international anerkendelse. Særlig rost var hans fremstilling af det komplicerede menneskesind, og hans hovedpersoner, mænd og kvinder, der med vilje og stædighed udviklede sig og udfoldede sig i deres stadige kamp for en anstændig tilværelse. Mindre begejstrede var visse anmeldere for hans åbenlyse tilgang til stoffet ud fra socialismens og klassekampens synsvinkel.

*Ditte
Menneskebarn*

De næste ti år skrev han fortsat prosaværker, og så 1917-21 udkom i fem bind hans andet mesterværk "Ditte Menneskebarn". Ditte er den kvindelige parallel til Pelle, og med disse to hovedværker opnåede Nexø både national og international anerkendelse. Særlig rost var hans fremstilling af det komplicerede menneskesind, og hans hovedpersoner, mænd og kvinder, der med vilje og stædighed udviklede sig og udfoldede sig i deres stadige kamp for en anstændig tilværelse. Mindre begejstrede var visse anmeldere for hans åbenlyse tilgang til stoffet ud fra socialismens og klassekampens synsvinkel.

MARTIN ANDERSEN NEXØ INDTIL 1945

Kommunisten

Nexø havde tidligt sluttet op om Socialdemokratiet, men med den russiske revolution i 1917 blev han ført ind på den kommunistiske bane, og meldte sig ind i det nystiftede "Socialistisk Arbejderparti".

Den 12. august 1922 rejste Nexø og hans anden hustru Margrethe Frydenlund Hansen til Rusland for første gang. Han var 53 år, og hun var 33 år. Den store Kommunistiske Internationale kongres med delegerede fra 58 lande indledtes den 4. november. Nexø var ikke delegeret, men han blev modtaget som en prominent person, og kunne som gæst overvære kongressen. Han traf flere ledende personer bl. andet en herre ved navn Lenin. (Sten Andersen Nexøs arkiv)

Han indrømmede selv, at han kun havde begrænset politisk forståelse for de teoretiske ideer bagved socialismen og kommunismen, men skrive kunne han, og snart var han fast medarbejder på det nystiftede partis blad: *“Klasse-kampen”*.

I 1922 foretog Nexø sin første rejse til Sovjetunionen. Internationale Arbejder-Hilfe (IAH) havde bestilt ham til at skrive et værk om den nye union af socialistiske sovjetrepublikker. Rejsen varede fire måneder, og han var begejstret for, hvad han så. Hjemme igen udgav han den

stærkt tendeniøse, men også intense rejseborg *“Mod Dagningen”* For Nexø var kommunismen en stor menneskelig tanke, det godes sejr, drømmen om en ny verden. Borgerskabet, mente han, var udueligt og var endt i en moralsk fallit. Han så den russiske revolution i 1917 og kommunismen som en befrielse fra undertrykkelse, men han var blind for, at den hurtigt selv endte i ny massiv undertrykkelse med partispidserne som de nye enevældige herskere.⁶

Nexø egentlige politiske indsigt var således mildest talt begrænset og naiv, hvad han altså også selv indrømmede. Hans kontroversielle og provokerende meninger, måske især hans tiltagende stejlhed, førte til en stigende modvilje i brede borgerlige kredse. Hans skift til kommunismen belastede også hans litterære position, og i 1923 tog han konsekvensen og flyttede til Tyskland med sin anden hustru, deres fem børn og sin gamle mor.⁷ Her fandt han et nyt hjemland, hvor hans kunst tilsyneladende blev mere påskønnet, og hvor han følte sig bedre tilpas end andre steder.

Familien slog sig ned i Allensbach ved Bodensøen. Men allerede året efter, i 1924, mødte han sin tredje kommende hustru, den tyskfødte embedsmandsdatter og 33 år yngre kvinde Johanna May (1902-1977). De blev gift i 1925, og herefter boede hans nye og gamle familie kun nogle få kilometer fra hinanden tæt ved den schweiziske grænse. Dette

Til Tyskland 1923

hans 3. ægteskab holdt resten af livet. Selv om han følte, at Tyskland var vigtigere for ham end Danmark, returnerede han til fædrelandet i 1930 grundet den voksende nazisme. Familien bosatte sig i et nyerhvervet hus i Hillerød.

Samme år blev han indstillet til Nobels Litteraturpris, men den gik til forfatteren Sinclair Lewis.⁸ Nexø skrev i alle årene romaner, noveller, rejsebøger og dertil artikler til Arbejderbladet. Samtidig drog han ud på utallige foredragsrejser, hvor han altid blev mødt af tætpakkede sale og fyldte forsamlingshuse. I 1932-39 publicerede han sine erindringer, hans tredje storværk i fire bind.⁹

*I Sovjetunionen
1933*

Det blev også til endnu en langstrakt rejse til Sovjetunionen i 1933. Her genså han nogle af de steder, som han havde besøgt i 1922 og begejstredes over udviklingen og Stalins strålende indsats for landets fremgang. Ved hjemkomsten blev han mødt af en sand mediestorm grundet nogle nedladende udtalelser om Danmark, sit fædreland. I flere aviser blev han angrebet med det danske sprogs værste ukvemsord: "... kan vi være tjent med denne Mand", "...hans Kone er en Bolsjeviktøs...". Jo, han var upopulær, og denne personforfølgelse, ja menneskejagt, fik ham til at føle sig som en fremmed i sit eget land. Han lod sig dog ikke slå ud, men svarede igen med sin sædvanlige uforsonlige stejlhed. I 1934 udkom rejsebogen: "*To Verdener. Tanker og Indtryk fra en Ruslandsrejse*". Samtidig fortsatte han sine skrivelser i Arbejderbladet. De blev samlet i pjecen "Hænderne væk", hvor han som en af de første skildrer Sovjetunionen som et værn mod den fremstormende nazisme i Tyskland. Det blev han heller ikke populær på.

I februar 1935 flyttede Nexø-familien fra Hillerød til Gentofte og halvandet år senere til Stenløse. Nexø var efterhånden blevet en velhavende mand og villaejer, og både i Hillerød og i Gentofte var han offer for uafbrudt chikaneri og mobning. Der var ofte karikaturtegninger af "*proletaren i kæmpevillaen*" og vittige og satiriske kommentarer i avispalterne.

*Den stålsatte
kommunist*

Selv om Nexø beundrede fremskridtene i Stalins Sovjetunion og satte kikkerten for det blinde øje, når det gjaldt kommunismens uhyrligheder i 1930'erne, opretholdt han et godt forhold til Staunings midtsøgende Socialdemokrati. Først i 1937 meldte han sig ind i det danske kommunistparti, nok mest i bitterhed over den personforfølgelse, han blev udsat for, da de politiske fronter blev skærpet i anden halvdel af 1930'erne.

På det tidspunkt var hans litterære standard imidlertid nedadgående. Samtidig blev han mere og mere aggressiv og kompromisløs i sine me-

ninger og udtalelser og kværlantisk og uregerlig i sin svulmende retorik, hvilket skaffede ham om muligt endnu flere fjender. Han tirrede det borgerlige Danmark og blev hånet af antikommunisterne. Der var mange verbale sammenstød, ofte med en hadsk stemning.

Finland

I oktober 1939 skrev han en artikel om forholdet mellem Sovjetunionen og Finland, hvori han forsvarede Sovjets overfald på Finland. Det faldt mildest talt ikke i god jord og blev kulminationen på hans upopularitet. Hadefulde telefonopringninger og anonyme smædebrev blev dagens orden i hjemmet i Stenløse. Og det blev foreslået, at fratage ham den årlige forfatterunderstøttelse på 2.400 kr. Han blev kaldt landsforræder, og samtidig blev der taget initiativ til at indsamle hans bøger og brænde dem.

Den 3. juni 1945, 2. Verdenskrig er slut, Nexø og familie vender hjem fra halvandet års landflygtighed i Sverige. Ved landgangen i Frihavnen i København var hans første ord til de mange jublende danskere: "Ja, nu har I os her igen, og nu skal I minsandten lægge Kursen om!" På hans venstre side er det hans yngste datter 7-årige May kaldet "Mausi". Bag far og datter ses Aksel Larsen (1897-1972), der efter udmeldelsen af DKP stiftede socialistisk folkeparti i 1958 (Sten Andersen Nexø's arkiv)

Den aldrende forfatter måtte resigneret se til, da Danmark blev besat den 9. april 1940. Og da Hitler den 22. juni 1941 marcherede ind i Sovjetunionen, blev Martin Andersen Nexø sammen med andre danske kommunister arresteret. Han sad tre måneder i Frederikssunds arrest, og hans forfatterunderstøttelse blev inddraget. Året 1942, hvor han var en fri mand, forløb nogenlunde roligt, men i 1943 blev han igen arresteret af Gestapo. Han blev syg, kom på Kommunehospitalet, men herfra lykkedes det hans søn at få ham og familien smuglet til Sverige.¹⁰

Fra eksilet fortsatte Nexø ufortrødent med både at skrive artikler til svenske blade og holde taler mod nazismen og Hitlers Tyskland. I 1944 var han igen i Sovjet, hvorfra han i radioen talte til "det kæmpende Danmark". Efter befrielsen i maj 1945 vendte han hjem til Danmark, og denne gang blev han til en forandring modtaget i triumf. Oprejsningen fulgte i kølvandet på den almindelige sympati for kommunismen efter dens sejr over nazismen.

Hans 76 års fødselsdag den 26. juni 1945 blev af det kommunistiske dagblad Land og Folk fejret med en folkefest i Fælledparken. Mere end 70.000 mennesker var mødt op for at hylde digteren.¹¹ Nexø blev på samme tid udnævnt til æresmedlem i dansk forfatterforening og kom igen på finansloven.

Den 25. september 1945 flyttede han til Holte. Det blev hans sidste bolig i Danmark.

Nexø med sin familie ved den lykkelige hjemkomst og landgang i Frihavnen: fra venstre datteren Ditte, 19 år, Nexø selv og hans tredje hustru Johanna. Vi kender ikke navnet på drengen mellem hr. og fru Nexø. (Martin Andersen Nexø museet)

Stadig 3. juni 1945 i Frihavnen. Blandt alle de glade mennesker, der var mødt op for at byde forfatteren velkommen, var et af hans børnebørn. Den 1½-årige Sten Andersen Nexø, som i dag bor i Birkerød, og som har leveret adskillige billeder til denne artikel. (Sten Andersen Nexos arkiv)

FRA STENLØSE TIL HOLTE

*Breve til
Otto Rung*

1945: Den anden verdenskrig var slut. Martin Andersen boede i Stenløse med sin familie. Første gang Holte nævnes er i et brev den 19. juli 1945 til vennen forfatteren Otto Rung.¹² *“Kære Otto! Tak for dit gode Vennebrev til min Fødselsdag!”*¹³ *“Og tilgiv at jeg først nu svarer dig. Jeg har haft meget at gøre i de halvanden Maaned jeg har været hjemme – altfor meget.”*¹⁴ *Hele min Produktion laa jo Brak i de fem onde Besættelsens Aar; alt var udsolgt og ingen nye Oplag maatte komme ud, Bibliotekerne maatte ikke laane mine Bøger ud o.s.v. Nu ved min Hjemkomst bade Billedet helt forandret sig... Det gør mig*

Den 25. september 1945, knap fire måneder efter hjemkomsten fra Sverige, flyttede familien til Morlenesvej 36 i Holte. Nexø poserer i indkørslen sammen med sin smukke hustru Johanna. Alle Nexøs tre hustruer var smukke kvinder. (Sten Andersen Nexøs arkiv)

ondt, at du er syg. Jeg har selv et slapt og sløjt Hjerte, hen imod Aften ytrer det sig som svampede Ben og Susen for Ørene. Men jeg tror som du heller ikke paa Alderdomssvækkelse og Slid. Hvorfor pokker skulde vi i vor Alder være alderdomssvækkede. En Forfattergerning naar den er alvorlig slider selvsagt paa Hjertet... Maaske rykker vi selv nærmere Byen. Vi søger Villa i dens lidt fjernere Omegn, Lyngby-Bagsværd-Holte-Søllerød, men det kniber med at finde noget overkommeligt”¹⁵

To måneder senere, den 17. september 1945 skrev han igen til Otto Rung og dennes hustru Gertrud Rung:¹⁶ *“...Efter fem Aars levende Begravelse er jeg som Forfatter igen opvakt fra de Døde og maa udnytte min Højkonjunktur mens den er der... Ja, vi har købt en Villa i Holte og solgt ber. Den 25. ds. flytter vi. Det gir naturligvis ikke bedre Arbejdskaar. Jeg kan i Forvejen ikke tage fat som i gamle Dage, maa f. Eks. læse Korrektur i Sengen og altsaa gaa ret tidlig til Køjs. Paa Onsdag Middag skal vi til Holte og aftale noget med Haandværkerne...”*

Martin Andersen Nexø boede seks år på Morlenesvej 36 i Holte med sin tredje hustru og deres tre børn.¹⁷ Han var blevet velhavende særlig på grund af et stort salg af sine værker i Tyskland og Østeuropa. Hans tre børn med Johanna var: Ditte (1926-1997), Per Vilhelm (1930-1962) og May "Mausi" (1938-2004). Nexø havde i forvejen to børn med sin første hustru og fem børn med sin anden hustru, han var altså far til i alt ti børn.

Breve fra Holte

Desværre har han ikke efterladt sig dagbøger eller erindringer fra tiden i Holte. Det er kun gennem de bevarede breve, at vi kan forsøge at danne os et billede af livet inden for de fire vægge i villaen på Morlenesvej. Disse breve giver til gengæld et godt indtryk af privatpersonen Nexø. Han skrev i et helt almindeligt dagligdags sprog, altid venligt og omsorgsfuldt til sine venner, - nogle gange ganske hyggeligt. Til gengæld blev han aggressiv og opfarende, når det gjaldt dem, der havde såret ham. I korrespondancen hører vi om hans dagligdag, hvad han beskæftigede sig med, hvordan han blev ældre og de skavanker, det førte med sig. Der var mange sygdomsperioder, og han klagede ofte også over, at tiden ikke slog til. Men der blev dog også tid til flere og lange rejser og kurophold i Tyskland og Østeuropa. Når man læser Nexøs breve, føler man sig næsten indenfor i villaen på Morlenesvej. Der var tit venner og bekendte på besøg. Familien kaldte i øvrigt altid Morlenesvej 36 for "Holtebuset".¹⁸

Den 18. oktober 1945 skrev han fra Holte til den slovakiske journalist Michal Sukennikov.¹⁹ I brevet erfarer vi, at Nexø er bevidst om, hvordan litteraturen og kunsten med tiden ændrer og udvikler sig: "*Undskyld at jeg ikke før har svaret Dem paa Deres Spørgsmaal, jeg har siden jeg vendte hjem fra Landflygtigheden haft overvældende meget at gøre. Det er oprigtig talt længe siden jeg læste Bjørnson eller beskæftigede mig dybere med ham...*", skriver Nexø og fortsætter med at fastslå, at de problemstillinger, Bjørnsson præsenterede "*in fjern Periode*" måske en gang var geniale, men siden er blevet distanceret af virkeligheden "*og paa denne Baggrund virker den Bjørnsonske Frihedskamp provinsiel paa mig. Men paa et vist Trin i min Ungdom... modtog jeg stærke Indtryk af Bjørnson, som ikke har holdt...*".²⁰ Bjørnsson var omkring 1900 en af de mest dyrkede forfattere på de danske højskoler.

Den 21. oktober 1945 skrev Nexø til Gertrud Rung.²¹ Hendes mand Otto var død den 16. oktober, mens Nexø var i Oslo, hvor han blev hyldet som æresmedlem af Den Norske Forfatterforening. Nexø nåede på grund

af sygdom ikke frem til begravelsen og sendte derfor sin tale over vennen, som i hans fravær blev læst op, da Otto Rung blev begravet.

Morten bin Røde

Holte, den 28. november 1945, brev til den svenske forfatter Josef Kjellgren.²² Med brevet sendte han samtidig sin netop udgivne roman, det første bind af *“Morten bin Røde”*. I brevet kommer Nexøs velkendte aggressive retorik til orde, når det gælder modstanderne: *“...Bogen udkom for to Uger siden... Den har været til stor Forargelse for Socialdemokratiet; hele den samlede Provinspresse kører op med sine gamle Goebbelske Skandale-Løgne om mig og kalder det Anmeldelse. Jeg har ellers faaet Oprejsning herhjemme for Forfølgelserne under Finlandsbetsen og de fem Krigsaar, hvor jeg var begravet levende. Forlagene slaas om min Produktion, og Læserne køber den; saa vi er i den uvante Situation at ha Raad til èt og andet: købe en Bog, gaa i Teateret. Vi har ogsaa solgt vort Hus paa Landet (Stenløse) og købt en Villa her i Holte, hvor her er Søer og Skove – og god Forbindelse med København...”*. Romanen *“Morten bin Røde”* var planlagt til at udkomme i tre bind. I Nexøs bevidsthed skulle det blive hans tredje mesterværk efter *“Pelle”* og *“Ditte”*. De fleste anmeldere var dog ikke enige. En anmelder kaldte således værket suspækt og betegnede det som *“Propaganda. Det er et Valgoppraab udsat for Roman...”*.²³ Bind to udkom i 1948, og i de sidste år i Holte arbejdede han ihærdigt på tredje bind, som dog ikke blev færdigt, men blev udgivet posthumt i fragmentarisk form i 1957.²⁴

Så er vi indenfor i huset på Morlensevej i Holte. Nexø og Johanna har almindelig aftenhygge inden fjernsynets tidsalder. De følgende fotografier i og omkring ”Holtehuset” er fra 1945-1951, hvor familien boede i huset hele året. (Sten Andersen Nexøs arkiv)

Et mere hyggeligt brev fra "Morlenes Vej 36, Holte. Den 9. Febr.46" er stilet til forfatteren Sven Clausen.²⁵ "... Men nu til Deres Spørgsmaal. Nej jeg har aldrig haft Vanskeligheder ved at blive forstaaet paa mine Foredragsrejser i Sverige og Norge, hverken paa Landet eller i Stederne. Jeg har ikke gjort noget med Vilje for at blive forstaaet, men min Kone og andre sir, at jeg uvilkaarlig faar det bornholmske Tonefald derude; og saa er det vel det...".

Brevv til Peter
Freuchen

Samme dag skrev Nexø til forfatter og polarforsker Peter Freuchen.²⁶ "... at jeg blev glad for dit gode og orienterende Brev, tror du ikke paa mig. Hvorfor F... har han saa ikke svaret, vil du med god Grund udbryde. Men dels har jeg været ophængt med Arbejde som aldrig før i mit Liv, dels...". Resten af brevet er kommentarer til den aktuelle efterkrigstid med stærke ord og vendinger, som tydeligt også røber hans firkantede og noget naive politiske holdning: "... Udkæld og Trusler fra det borgerlige Samfund... En overgang saa det ud herhjemme, som Stemningen fra Kamptiden flovede af Værnemagere og Stikkere, Sommerfolk og Frikorpsmænd var lige ved at blive Overklassens Kælebørn... Og nu med én Gang blæser der igen en frisk Vind over Landet, takket være Arbejderne. De er under voldsomt Pres fra Ledernes Side, men denne Gang tror jeg de holder Ørerne stive. Og det vil igen sige, at Tiden for Sammenslutningen rykker nærmere...[og] vælter de gamle Pampere over Ende".²⁷ Den omtalte "Sammenslutning" handler om nogle luftige - og helt urealistiske - strøtanker om at slutte Socialdemokratiet og Danmarks kommunistiske Parti sammen.

Sygdom

Den 11. marts 1946 igen et brev til den svenske forfatter Joseph Kjellgren, som havde været syg, men nu var kommet sig nogenlunde.²⁸ Det foranledigede Nexø til at fortælle om sig egen hverdag: "... Det er godt, at dine Lunger nu er saa kærnesunde. Helt i Orden efter en saadan Lungehistorie kommer man først efter mange og lange Aar; det ved jeg af Erfaring. Men man kan komme sig, og det er Hovedsagen. Man kan tilmed komme sig, saa man i en høj Alder føler sig saa rask som aldrig før. Saadan har jeg det selv. Det skorter lidt med Udholdenbeden, og Hukommelsen er ikke som den har været; der er ligesom ikke Plads til mere i én, saa det sidst oplevede løber over og bliver borte om ikke man passer paa. Men ellers har jeg det godt, god Søvn, god Appetit og god Arbejdslyst. Og jeg har ikke været forkolet en eneste Gang i Vinter. Jeg synes at være tilpasset - akklimatiseret - i Tilværelsen...".

Nexøs aggressive tone overfor anderledes tænkende forstås bedre, når man ser, hvad han var oppe imod. Den 6. april 1946 lod Kristelig Dagblad trykke et indlæg af oberstløjtnant og konservativt medlem af Folketinget Carl Georg Bartholdy: "... Men næppe vendte Martin Andersen Nexø hjem fra Rusland, for han blev æresmedlem af Forfatterforeningen...

*Nu spørger jeg, har Andersen Nexø taget i sig den Spytklad, han sendte ud over vort Fædreland, da han rystede Danmarks støv af sine fødder for at bo i det forjættede Sovjetrusland? For ingen dansk forfatter har i dette århundrede talt mere nedsættende om Danmark, end han gjorde...”*²⁹ Børge Houmann skriver i sin store biografi: *“I det korte spænd af år, Nexø havde tilbage, oplevede han at blive mere forkæret og mere hyldet end nogensinde tidligere i sit lange liv”*.³⁰

*Forårs-
fornemmelser*

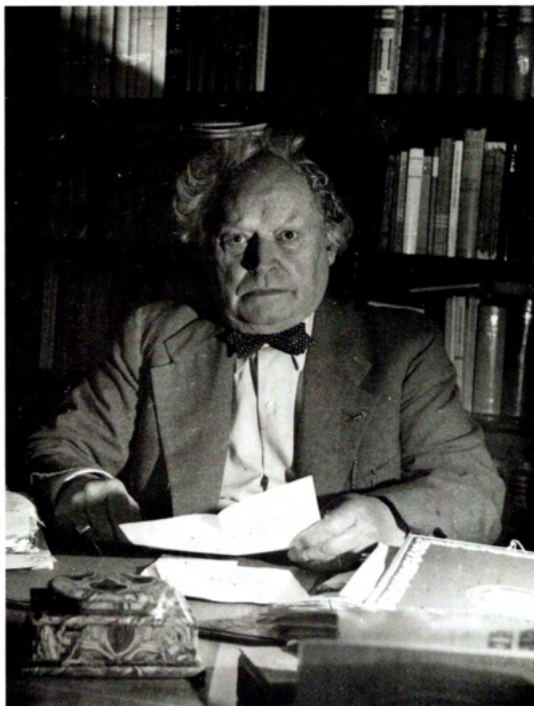
I et brev den 2. maj 1946 til forfatteren Harry Soiberg anfører Nexø familiens telefonnummer: *“Morlenes Vej 36. Holte (Tel. Holte 1159)”*.³¹

Senere i maj måned, den 29., beretter Nexø i et brev til vennen Peter Freuchen om sin hverdag i Holte: *“... Dit Brev var kommet langt ned i Dyngen af Arbejde som ophober sig paa mit Bord. Det er vel Alderen – jeg kan ikke komme paa Lige med Dagens Krav. Dertil kommer, at jeg synes det er paa Tiden, jeg nyder Tilværelsen lidt – og Foraaret er saa dejligt herhjemme iaar. Vi har ogsaa faaet os en Villa med en dejlig Have her i Holte; og vor lille*

Nexø i arbejds-
værelset
”biblioteket” på
Morlenesvej. I 1948
fik han udgivet
andet bind af
trilogien, der
begyndte med
”Morten hin
Røde”. Titlen var
”Den fortabte
Generation”. De
sidste seks år han
levede, arbejdede han
på tredje bind
”Jeanette”. (Martin
Andersens Nexø
museet)

Biblioteket på Morlenesvej. Nexø ved skrivebordet er klar til at tage fat på fortsættelsen af sin romantrilogi, men inden da var der hver dag en mængde breve til ind- og udland, der skulle besvares. (Sten Andersen Nexos arkiv)

*Vogn frister til Udflugter i Omegnen og til København, der virkelig er en skøn By, malerisk – fuld af skønne Gadeperspektiver. Og de mange prægtige Kammerater! Jeg er blevet ikke saa lidt af et Selskabsmenneske. Derimod har jeg sagt Foredragene af. Jeg har flakket om og talt nok i min Tid, nu bør de yngre tage fat!... Og saa er man hjemme ved, det dejlige Hjem! Jeg er blevet helt glubsk paa Hjemliv. Og vil man ud og nyde Tilværelsen, kan man ta sin Elskede med – og Ungerne ogsaa...[i] Vor lille Vogn ”.*³² Den “lille vogn” var nu ikke nogen helt beskeden bil, men et ganske fornemt køretøj, som kun de færreste havde råd til i den fattige efterkrigstid: en EMW, Erfurt Motor-Werke, svarende til en BMW.³³

Et brev den 19. juli 1946 til forfatteren Knuth Becker: “... Jeg arbejder paa anden Bind af MORTEN HIN RØDE, men det gaar kun smaat fremad. Korrespondance tar det meste af min Dag, og en stor Del af min Brevveksling gælder Forlag i de forskellige Lande...”.³⁴

Den 9. november 1946 modtog han et brev fra byen Nexø borgmester Niels Edvard Harild.³⁵ Det angik byens 600 års jubilæum og en indbydelse til i den anledning at holde en tale for sin barndoms og ungdoms bys borgere. Fem dage senere, den 14. november, svarede

En indbydelse fra Bornholm

En pause i skriveriet, Nexø trækker frisk luft i sin dejlige have på Morlenesvej. (Martin Andersen Nexø museet)

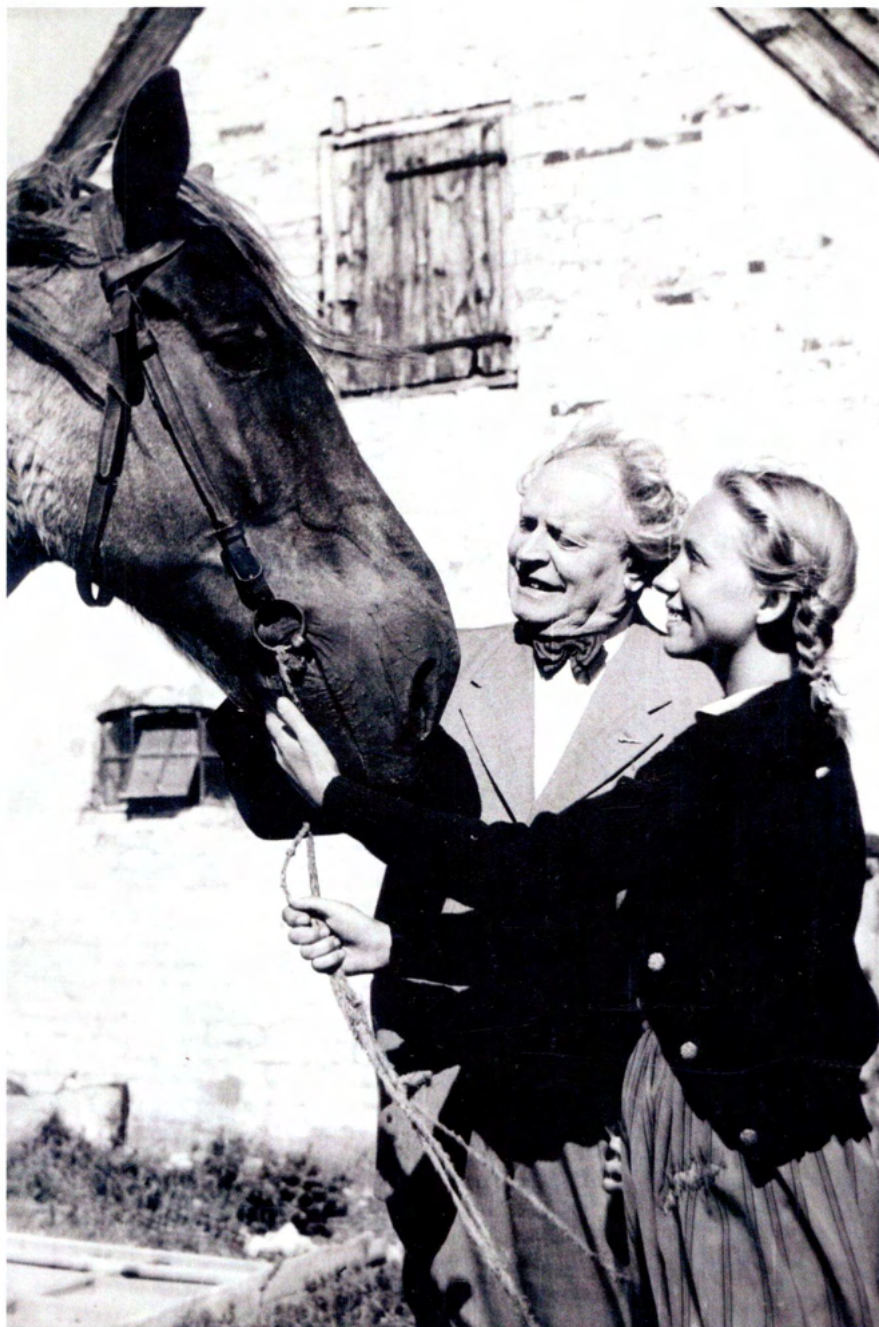

Nexø: *“Jeg takker Dem for Deres Henvendelse til mig om at tale og lese for Nexø-Boerne ved Byens 600-Aars Jubileum. Men saa gerne jeg vilde kan jeg ikke efterkomme den ærefulde Indbydelse. Jeg er ikke mobil nok; det slud-og blæstfulde Efteraar tvinger mig til at holde mig inde saavidt gørligt. Det gør mig ondt, at jeg ikke kan komme til min Barndoms By paa dens sjældne Festdag, og jeg beder Dem som Nexø's Borgmester modtage mine hjertelige Lykønskninger til Dagen og de bedste Ønsker for den lille venlige Bys Fremtid. Med gode Hilsner”.*

På rejse i Østeuropa

Fire uger senere, den 10. december 1946, læser vi i et brev til funktionær i Kommunistisk Internationale Georg Moltke, at Nexø og hustru har været på rejse i Østeuropa, så hans manglende mobilitet var altså et relativt begreb: *“... Vi hade en udmærket to Maaneders Rejse i de to Lande; navnlig Jugoslavien var meget interessant.. Vi var indbudt til Besøg hos Tito og var meget omkring i Landet... Tjekoslovakiet virkede mere dæmpet, ligger jo også nærmere ved Vestevropa... Nu arbejder vi saa løs med hver sit;*

Romanen "Ditte Menneskebarn" blev filmatiseret og havde premiere i København i december 1946. Instruktør og manuskriptforfatter var Bjarne Henning-Jensen (1908–1995). Nexø er på besøg under optagelserne og møder filmens Ditte, den 25-årige Tove Mäes (1921–2010). Hun fik sig et stort navn efter sin strålende præstation. I filmen medvirkede også Ebbe Rode, Preben Neergaard, Ebbe Langberg og Erik Paaske. (Martin Andersen Nexø museet)

jeg skriver om Rejsen til forskellige Blade, og Jobanna har sin sædvanlige Husmodertravlhed... Derimod hade jeg den Glæde at opdage, at mine Bøger allerede før Krigen var udkommet forskellige Steder i Jugoslavien... Ogsaa dér fandt jeg at mine Bøger hade beredt Vejen for mig... Kun herhjemme ser det lidt miserabelt ud baade politisk og moralsk...".³⁶

Martin Andersen Nexø kunne ikke overkomme at tage til Bornholm til byen Nexøs jubilæum, men en stor rejse til Europas østlande var åbenbart ikke noget problem. Var Bornholm med tiden blevet ham for provinsiel, ligesom Björnsson var blevet det? Der var i hvert fald i samme anledning adskillige kommentarer i dagspressen.

*Filmatisering
af Ditte
Menneskebarn*

Nexøs store roman "*Ditte Menneskebarn*" blev filmatiseret og havde premiere i december 1946. Det hører vi lidt om i et brev den 11. december 1946 til forfatter og hospitalsforstander K.K. Nicolaisen.³⁷ "*... og jeg har allerede et lille Varsko for Vinteren, idet jeg har holdt Sengen et Par Dage af Lombago. Nu er jeg igen paa Støvlerne og har lovet Jobanna ikke mere at hugge Brænde. (Vi har nemlig skovet et Par Trær i Haven for at faa Optændingsbrænde). Men saa kommer der den Ting, at Ditte-filmen skal ha Premiere den 20. i Paladsteatret, og dér maa jeg være med. Nordisk Film har sat meget ind paa Filmen og venter sig en stor Succes. Pressen har beskæftiget sig usandsynlig meget med Foretagendet, ogsaa i det øvrige Norden...".³⁸ Filmen med Bjarne Henning-Jensen som instruktør og Tove Maës i hovedrollen blev en stor succes. Den byggede næsten kun på romanens tre første dele, dvs. Dittes barndom.*

Den 18. december 1946 skrev Nexø til typograf og forfatter Ingeborg Petersen, en bekendt fra drengene på Bornholm: "*Ja, der er løbet noget Vand til Havet, siden vi var i Forbindelse med hinanden. Bl.a. har jeg forladt Stenløse og er flyttet her til Holte, hvor vi har købt os et Hus. Det er ikke saa blæsende her som i Stenløse, hvor der knap fandtes et Træ i Miles Omkreds, og saa er det ret nær ved Hovedstaden – og dog langt nok borte fra den til at være fredfyldt. Nej, til Nexø kom jeg ikke; jeg var ikke rask nok til at tage Turen og tager overhovedet ikke mere ud paa Oplæsnings – og Foretagsrejser...".³⁹*

1947

*En ungdomsven
på Bornholm*

Vinteren 1946/47 var en af 1940'ernes barske isvintre.⁴⁰ Den 8. februar 1947 skrev Nexø et brev til ungdomssvennen savværksejer Georg Hansen: "*... Jeg holder Sengen, skriver derfor med Blyant. Jeg har vist ikke kunnet taale Kulden, for en Dag jeg var ude, fik jeg et ækelt Anfald og hade Følelsen af, at nu var det Slut for mit Vedkommende. Men nu er jeg helt kry igen, i liggende Stilling forstaar sig, og tænker jeg snart kan staa op og sætte*

*Liberalismens
frisind*

mig til Arbejdet igen. Arbejdet er en god Ven, det forlader én aldrig!...".⁴¹

Næsten et halvt år senere, den 29. juli 1947 læser vi i et brev til Harry Søiberg "... Johanna og jeg er lige kommet hjem fra en Rejse i Tyskland...". Nexø mindedes derefter dengang, "...da man havde Lov at sige alt hvad man vilde – saalænge man holdt sig til at der var den anerkendte Mening på Bjerget. Liberalismens Frisind var jo mer end tilstrækkeligt for den, der ingen Trang følte til at sige Liberalismen imod, men ret meget med Individets Selvstændighed at gøre kan jeg ikke se, at det hade".⁴²

I september 1947 havde familien Nexø igen besøg i Holte af sin svenske forfatterven Josef Kjellgren. Han blev imidlertid syg og måtte rejse hjem i utide. Nexø fulgte op med et brev af 4. oktober 1947, hvor han også fortæller om den roman, som han arbejder på.⁴³ "... Og klogt var det nok, at du rejste hjem. Men ked af det var vi – vi hade det saa hyggeligt. Og du skal ha hjertelig Tak for Besøget, som vi haaber du gentager naar du igen er helt frisk. Jeg hænger dygtig i nu med bind 2 af Morten Hin Røde.

Nexøs yngste barn fra 1938 Maj "Mausi" er i haven for at holde sin far med selskab. Nederst til højre ses lidt af det stadig eksisterende store stenbed. (Martin Andersen museet)

*Men det er en svær Opgave. Jeg vil prøve at vise Sovjet-Unionens Opstaaens (altsaa den russ. Revolutions) stærke men dog rent forbigaaende Indvirkning paa Arbejderklassen navnlig i Danmark. Men dette skulde helst være selve Atmosferen omkring den egentlige "Berettelse" med Morten som Hovedperson i hans andet Ægteskab... Mennesket er dog det, der bærer vor Interesse for Verden, vor Kærlighed og vort Had..."*⁴⁴

Det blev juletid, 26. december 1947, og han skrev igen til hvad han selv betegner som en barndomsven, Georg Hansen: "... Du skal ha hjertelig Tak for Æblerne du sendte os; de gjorde sig godt paa Julebordet... Vi her har det alle godt. Jeg selv er rask; i denne Vinter har jeg hidtil klarer mig godt, kan passe mit Arbejde – heldigvis, for jeg har meget travlt... Endnu engang Tak for dit Venskab helt fra Barndommens Dage..."

1948

I begyndelsen af året skriver han igen et par breve til Georg Hansen med den sædvanlige blanding af private bemærkninger og bitre udfald mod sine landsmænd: Den 7. februar 1948: "... Sikken en Vinter saa mild og prægtig for os der er lidt til Aars..."⁴⁶ Den 21. marts 1948: "...Det er Søndag idag, og derfor er jeg saa tidlig paa den. Jeg har nemlig saa travlt Hverdagene, saa der knap kan blive Tid til at skrive et Brev; og da jeg har halvhundrede af dem om Ugen, maa Søndagen holde for...". Herefter taler Nexø om muligheden for en rejse til Bornholm for at "aflægge dig et Besøg. Men særlig let har mine Landsmænd i snævrere Forstand ikke gjort mig Besøget derovre. Først paadutter man mig Ting jeg aldrig har sagt, og saa gaar de forvrængede Ord rundt i alle Landets Blade..."⁴⁷

Erling Stensgård

Til Nexøs vennekreds hørte også en af det moderne danske biblioteksvæsens pionérer, fhv.bibliotekar på Statsbiblioteket i Århus, Erling Stensgård.⁴⁸ Nexø skriver til ham fra Holte den 19. april 1948: "... Hvad jeg arbejder paa? Paa andet Bind af "Morten Hin Røde" – og saa Artikler som jeg jævnlig faar Opfordring til at skrive, snart her, snart der fra forskellige Lande. Og saa skriver jeg en Masse Breve; der er saa mange Mennesker i Dag, ikke mindst i Tyskland, der klamrer sig til en og har brug for et opmuntrende Ord..."

Kommunistpartiets statskup i Tjekkoslovakiet i februar 1948 førte herhjemme til voldsomme angreb på de danske kommunister og ikke mindst Nexø stod som altid for skud. Ofte lagde han dog selv op til de verbale prygl: Eksempelvis i det brev han sendte til Dansk Forfatterforening den 22. april 1948. Baggrunden var, at forfatterforeningen med udgangspunkt i kommunisternes magtovertagelse i Tjekkoslovakiet

Morlenesvej 36 var et stort hus med en pragtfuld have. Nexø samler inspiration, inden han igen skal ind til skrivebordet. (Martin Andersen Nexø museet)

Tjekkoslavakiet
1948

havde udsendt en resolution til *"Beskyttelse af Aands- og Ytringsfriheden"*. I sit hidsige brev betegnede Nexø resolutionen som dum og ondartet, og med sin henvisning til forholdene i Tjekkoslavakiet udviste foreningen *"lige Dele af politisk Enfold og politisk Fidusmageri"*. Resolutionen er kort sagt *"en Skamplet paa en Forening af Aandsarbejdere, idet den ignorerer Kendsgærninger der er tilgængelige for enhver... Direkte ondartet er Resolutionen ved, at den gaar den sorteste Reaktions Ærende... og lumskt vender Brodden mod det jævne Folk, hvis Kamp mod et privilegeret Faatals- og Gammelmandsvælde det er enhver ansvarsbevidst Forfatters Pligt som Menneske at støtte. Jeg vil derfor...bede Foreningen fritage mig for mit Mandat som Æresmedlem... Skulde Resolutionen blive vedtaget... ønsker jeg at blive slettet som almindeligt medlem ogsaa"*. Brevet blev den følgende dag trykt i kommunisternes dagblad Land og Folk, og resulterede i endnu en pressekampagne mod Nexø.⁴⁹ Kort efter, den 3. maj rejste Nexø og frue en tur til det kommunistisk styrede Øst-Berlin, måske for at

komme lidt væk fra det hele.

Hen på efteråret, den 21. september 1948, skrev Nexø et nyt brev til forfattervennen K.K. Nicolaisen. Han berettede heri om sine igangværende litterære arbejder: "... Og nu maser jeg med Slutningen af Morten, andet bind: "Den fortabte Generation". Gyldendals har begyndt at trykke, saa jeg maa hænge i, jeg mangler endnu en god Snes Sider. Og Brevene dynger sig op paa mit Bord, saa du forstaar at jeg har nok at gøre. Egenlig mere end jeg bryder mig om. Jeg opdager en ny og behagelig Egenskab hos mig! Dovenskabem - og føler jævnlig Trang til at gi den paa Haanden!"⁵⁰

Den 21. september 1948 skrev Nexø et takkebrev til den svenske forfatter Ivar Lo-Johansson, som havde sendt ham sin nyeste roman "Geniet".⁵¹ "Jeg gaar i Seng ved Halvtitiden hver Aften og læser saa i GENIET en Time eller halvanden inden jeg lægger mig til at sove - men uden at blive klogere. Naar man har naaet min Alder, er det vist overhovedet dumt at læse; man er fyldt til Randen og løber bare over...". Gad vide hvad Ivar Lo-Johansson tænkte om den "anmeldelse"?

Morten bin
Røde, bind 2

Bind to af "Morten bin Røde" blev klar til udgivelse hen på slutningen af året 1948. Det erfarer vi i et brev den 11. november 1948 til den tyske litteraturhistoriker Walter A. Berendsohn, fortrolig med det danske sprog, hvor den snart 80-årige Nexø også kort resumerede sit forbløffende ensporede forhold til kommunismen: "... Jeg er saa at sige født Oprører mod det bestaaende saalenge, der ikke var noget til venstre for det, og rykkede over til Kommunismen, saasnaart den blev en Kendsgærning. Jeg skylder Sovjet-Unionen meget, baade som Styrkelse og Bekræftelse af, hvad der groede i mig, og jeg anser dens Tilblivelse og Sejr for det største der har fundet Sted i alt Fald i de sidste 2000 Aar, maaske overhovedet... I Overmorgen kommer DEN FORTABTE GENERATION, Fortsættelsen af MORTEN..."⁵²

Forholdet mellem Nexø og det borgerlige Danmark var endt på frysepunktet, og anmeldelserne af bind 2 var derefter: I Berlingske Aftenavis 13. november 1948 kunne man f.eks. læse følgende: "... men se nu her dette Stykke Bog, denne anden Del af et Værk, som hverken er Roman eller Memoirer, hverken har Hoved eller Hale, men begynder hvor den slap og ender paa en Slump..."⁵³

Hakon
Strangerups
kritik

Professor og litteraturkritiker Hakon Stangerup betegnede i Aalborg Stiftstidende bogen som: "262 tættrykte Sider Ligegyldigheder og Overflødigheder".⁵⁴ Men der var selvfølgelig også undtagelser - selvsagt især inden for Martin Andersen Nexøs egen kreds. I et brev dateret den 6. december 1948 takkede Nexø K.K. Nicolaisen for en god anmeldelse samtidig med han kritiserede den del af provins- og hovedstadspressen,

der mente at, *“alt hvad der har med Kommunisme at gøre... skal erklæres for noget skidt. Din Anmeldelse er den mest positive, lad mig hellere sige den eneste positive og saglige, jeg endnu har set. Den tager mit Arbejde alvorligt, og sætter det ind i sin store Sammenhæng. Den har glædet mig, ligefrem gjort Hjertet godt. Og du skal ha min bedste Tak for den... Ja, jeg har saa smaa begyndt at syse med tredje Bind, taget Overblik over Stoffet nærmest – og er blevet slaaet med Forfærdelse. Hvordan skal jeg kunne føre Udviklingen, saadan som jeg ser den – min egen også – frem til i dag, og faa det hele til at rummes i ét Bind? Og planlægge flere Bind i min Alder! For øvrigt har jeg det godt og kan godt ta en Tørn endnu; men jeg holder jo Hus, siger Nej til de fleste lokale Henvendelser og prøver at koncentrere mig om det væsentlige. Desværre tar min Udlandskorrespondance stadig mere Tid... Heldigvis er Jobanna mig en berlig Støtte ogsaa paa Rejser; hun følger mig overalt...”*⁵⁵

1949 MARTIN ANDERSEN NEXØ FYLDER 80 ÅR

Holte den 6. januar 1949, en nytårshilsen til den trofaste ven på Bornholm, Georg Hansen: *“...Vi har haft en god Jul her, en sluttet Familiekreds, god Varme og god Mad – og glade Sind. Besøg har vi ogsaa haft, Gæster fra nær og fjern. Og nu har vi saa Hverdagen igen. Jeg har i Jule- og Nytaarsferien faaet min Julepost tilside – et rundt Hundrede Breve – og nu gaar det saa løs med Bogskriveriet igen...”*⁵⁶

I DDR og Sovjet

I maj og juni måned 1949 var den travle Nexø bortrejst, dels i Øst-Tyskland i Leipzig til fejringen af 200-året for Goethes fødsel, hvor han skulle holde tale og dels i Sovjetunionen, hvor det gjaldt 150-året for Pushkins fødsel. Og ja, Nexø var fortsat efterspurgt i udlandet - dog fortrinsvis i den del af Europa, der i efterkrigstiden var behersket af kommunismen.

Hjemme igen i slutningen af juni var det tid til at han selv blev fejret. Den 26. juni 1949 fyldte Martin Andersen Nexø 80 år. Dagen blev markeret ved en folkefest i Fælledparken i København, hvor 50.000 mennesker var mødt op, men en planlagt reception på Københavns rådhus blev aflyst, da magistraten ikke ønskede at modtage ham.⁵⁷

Fødselsdagen omtalte Nexø selv i flere breve: Den 14. juli skrev han til den danske lektor i Cambridge, kommunisten, modstandsmanden og forfatteren Elias Bredsdorff. I brevet fortæller han, at han er omtåget, ja, *“helt tummelumsk af alt den Ros man fra frisindet Side har overøst mig med, og som jeg kritikløst tager imod, uden at gruble over om den er fortjent eller ikke”*.⁵⁸ Den 16. juli afgår endnu et brev til Georg Hansen på Bornholm: *“... Du skal ha hjertelig Tak for din Hilsen til min Fødselsdag! Stort mere faar*

Nexø 80-års fødselsdag 26. juni 1949 blev fejret i Fælledparken. 50.000 mennesker var mødt op, og sceneriet lignede det tilsvarende fire år tidligere, hvor man kort efter hans hjemkomst fra Sverige markerede han 76-års fødselsdag. Dog er der denne gang ingen dannebrogstflag men kun fagforeningsfaner og kommunistiske partiafdelingsfaner. Til venstre i billedet ses nogle tomme stole, der betyder, at Nexø er gået på talerstolen. I sin korte tale sagde han bl.a. "Men resultaterne af, hvad man har arbejdet på, får man i min alder ikke at se. Man må trøste sig med, at man ikke gik sovende gennem livet". (Martin Andersen Nexø museet)

*du heller ikke denne Gang, for jeg har et lille Tusend Takkebreve at skrive. Nej, lægge op har jeg ikke i Sinde – og fik nok heller ikke Lov til; det strømmer ind til mig med Anmodning om Bidrag til Blade og Tidsskrifter. Det er med Forfattere som med Vin: naar de bliver gamle, faar man Appetit paa dem".*⁵⁹

I august 1949 var Nexø sengeliggende et par uger. Han skrev 12. august til den svenske forfatter Henry Peter Matthiis: "... Idag er jeg endelig saa vidt, at jeg har læst de større Artikler der er skrevet i Anledning af de 80 Aar, blandt andet dine. Og dem skal du ha hjertelig Tak for – som overhovedet for din store Andel i, at den i og for sig ikke saa glædelige Begivenhed at blive 80 Aar fik et saa festligt forløb... Jeg har det skidt de sidste Uger, er fuld af Reumatisme, Gigt, Lombago – Fanden og hans Pumpestok, saa jeg knap kan gaa". Nexø noterer, at det er høsttid, men han gruer også for efteråret med regn og blæst og ikke mindst den våde vinter. Men der

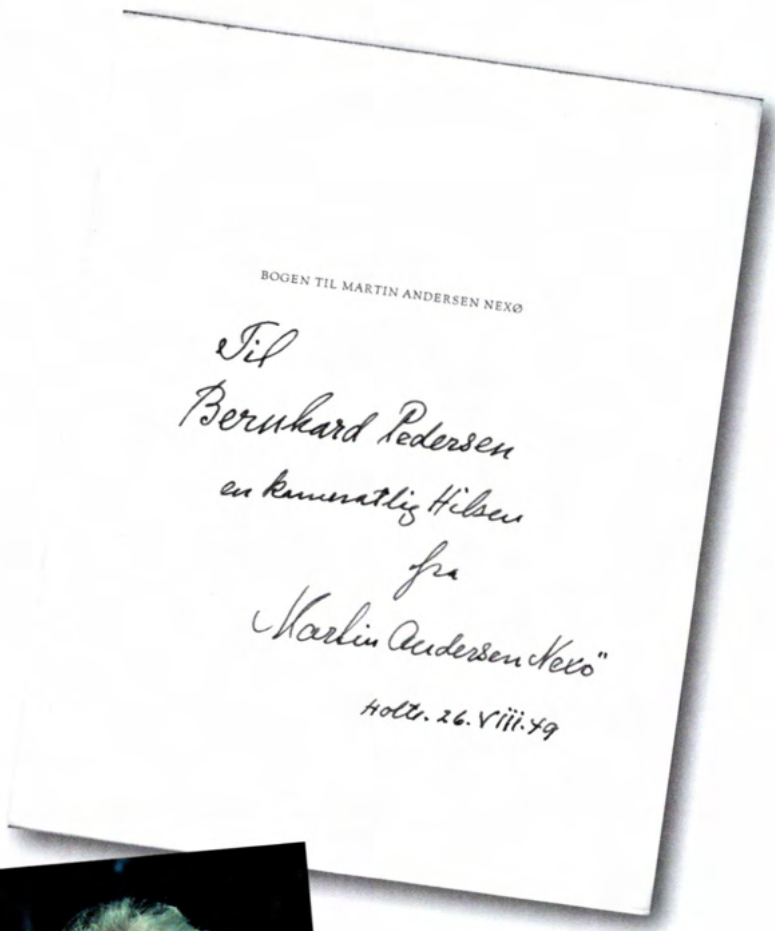
Hjemme igen på Morlensesvej – og nu i farver! Den gamle forfatter slapper af i sin elskede have. Bag han ses det store stenbed. (Sten Andersen Nexøs arkiv)

*På kurophold i
Erzgebirge*

var dog også grund til at se optimistisk på den nærmeste fremtid, for *“nu midt i Septbr. stikker vi af ned til et Kursted i Erzgebirge og blir der i Vinter. Saa kan jeg forbaabentlig ogsaa gaa ordentlig i gang med Morten 3; her blir det ikke til noget; de i Forvejen odiøse fire Snese har givet mig for megen Publicity; jeg faar ikke tid til noget”*.⁶⁰

Nexøs var denne gang bortrejst i ca. seks måneder. Turen gik til den en gang så fashionable og fornemme kurby Bad Elster i Erzgebirge syd for Dresden. Efter kommunisternes magtovertagelse i DDR, var kurstedet forbeholdt partispidser og særligt indbudte - og “rettroende” - gæster som f.eks. Nexø. Opholdet blev godt for hans helbred, selv om det gik lidt langsomt. Til forfatteren Børge Houmann skrev han den 14. oktober 1949: *“... Idag er det en Maaned siden, vi rejste hjemmefra. Og jeg har endnu ikke været udenfor en Dør her, aner slet ikke, hvordan Landskabet ser ud, mine Ben har nægtet at bære mig, og jeg har tilbragt Natten i Sengen og Dagen paa en Divan..., men Kuren rusker op i mange skjulte Skader...”*⁶¹

Den 26. juni 1949 fyldte Martin Andersen Nexø 80 år. I den anledning blev der udgivet et festskrift, "Bogen til Martin Andersen Nexø", hvor venner fra nær og fjern - bl.a. Pablo Picasso og Thomas Mann - hyldede den store danske forfatter. Her et dedikeret eksemplar, dateret Holte 26. august 1949, "med kammeratlig hilsen" fra forfatteren til den lokale leder af DKP-afdelingen for Holte og Birkerød, Bernhard Pedersen. (HA)

I en stille stund i haven på Morlenesvej tænker Nexø måske bekymret på romanen "Jeanette", som han havde arbejdet på siden 1948. Det var den tredje roman i trilogien. Dens omfang blev større, end han oprindeligt havde tænkt sig. Det var en svær opgave, og den forblev da også ufuldendt. (Sten Andersen Nexøs arkiv)

1950

Det sædvanlige nytårsbrev til vennen Georg Hansen blev afsendt fra Bad Elster den 9. januar 1950: *"Vi tilbringer Vinteren herved..., og jeg har det godt. Her er meget mildere end hjemme i alle Henseender... Til Foraaret vender vi hjem igen..."*.⁶² I andre breve afsendt fra Tyskland beretter den næsten altid optimistiske Nexø om, hvordan behandlingen, kuren, atter har bragt ham på fode. Livgivende udflugter og rejser bliver det også til: Nexø og fruene besøger således de historiske byer Leipzig, Weimar og det under krigen fuldstændigt ødelagte Dresden. Ægteparret holder sig ikke kun til Øst-Tyskland. I marts 1950 drager de på en længere rejse til Ungarn, Rumænien og Bulgarien, alle lande med kommunistisk styre. Til gengæld bliver det ikke til synderligt meget skriveri på Morten 3.

*Rejse i Østeuropa
1950*

Endelig i begyndelsen af maj 1950 vender familien hjem til Holte. Den 8. august sammensætter han et brev til sin svenske forfatterven, Henry Peter Matthis, hvor den nu 81-årige forfatter beretter om sit skrøbelige helbred. Han fortæller, at han har fået et tilbagefald til sit "gamle Kuldeslag", og at Johanna derfor har tilkaldt *"Prof. Mogens Fog, som er specialist, og han konstaterede en (Gud ske lov) lettere Blodudtrædning i Hjernens, og ordinerede Nitroglycerin og absolut Ro. Og nu hviler jeg, staar op til Frokost kl. 12 og gaar i Seng saa snart vi har spist Middag. Arbejde kan*

Johanna indfinder sig i haven på Morlenesvej, og forfatteren lyser tydeligvis op. Deres lykkelige ægteskab varede i 29 år. (Sten Andersen Nexø arkiv)

jeg ikke, kan overbøvedet ikke tænke. - - - Saadan staar det til. Forbandet i enhver Retning. - - - Johanna kører en Tur med mig i Bilen hver Eftermiddag. Og jeg nyder det at ligge Brak, sover meget og er nødtvungen Idiot”.⁶³

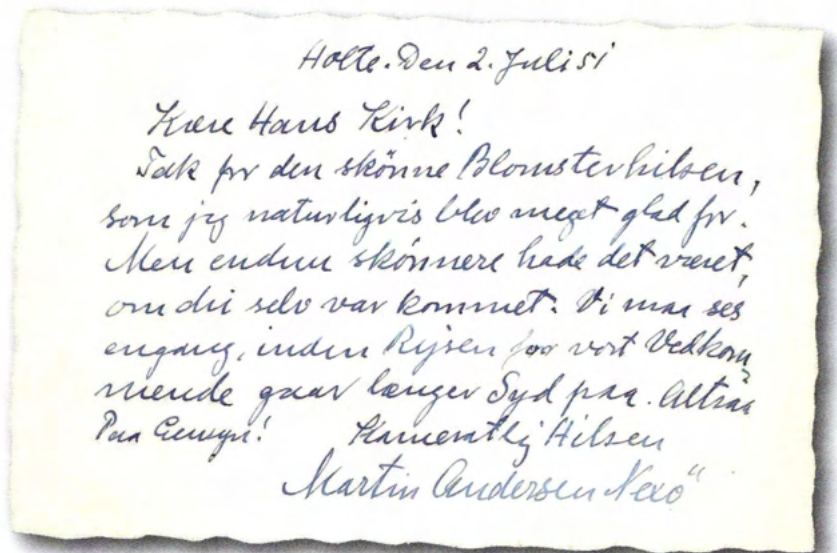
1951-1954, FRA HOLTE TIL DRESDEN

I vinteren 1950-51 var Nexø igen på kurophold nogle måneder i det sydøstlige Tyskland. Fra Dresden skrev han det årlige nytårsbrev den 13. januar til Georg Hansen: “... Nogen Foryngelseskur er det ikke, men den gør saa meget at jeg kan arbejde videre paa min Roman, og den skulde jeg gerne ha ferdig, inden der lukkes af for mig...”.⁶⁴ Denne vinter blev der også tid og kræfter til en tur til Tjekkosllovakiet.

Den 25. april 1951, hjemme i Holte igen, fortæller han i et brev til den svenske kommunist Kamma Lager, at hans bøger har solgt godt i både Polen og DDR, men ikke i Skandinavien. Han blev i øvrigt samme år indstillet til Nobels litteraturpris, men heller ikke den anden gang modtog han den. Nobelprisen gik i 1951 til den svenske forfatter Pär Lagerkvist (1891-1974). I samme brev beretter han, at de nu overvejer at flytte definitivt til udlandet, “... for jeg bliver nok snart nødt til at rykke mine Teltpæle op og flytte over. Her gør man alt for at ækle mig ud af Landet... I morgen flyver Johanna og jeg til Budapest til en Forfatterkongres. Johanna maa med; dels kan jeg daarlig undvære hende som god Kammerat, dels har lægerne... forbudt mig at foreta længere Rejser alene – Hjertet!...”.⁶⁵

Indstillet til Nobelprisen

Der indkom altid mange gratulationer, når Nexø fyldte år. Her er tre af hans talrige takkebreve, som alle tre er skrevet i Holte i 1951, 1952 og 1953 i forbindelse med hans 82, 83 og 84-års fødselsdage. Den 2. juli 1951 til forfatteren Hans Kirk. Den 28. juni 1952 til Gelius Lund og kammeraterne på Forlaget “Tiden”. Den 5. juli 1953 igen til Gelius Lund. . Gelius Lund (1907-1992) var kommunist og ernærede sig som rigsdagsstenograf (Det Kongelige Bibliotek. Acc. 1990/72. 1 æske).

Holte. Den 2. Juli 51
Kære Hans Kirk!
Tak for den skønne Blomsterbilsen,
som jeg naturligvis blev meget glad for.
Men endnu skønnere havde det været,
om du selv var kommet. Vi maa ses
engang, inden Rejseren for vort Bekkom-
mende gaar længe Syd paa. Alltids
Paa Æmpe! Kæmpehj. Hilsen
Martin Andersen Nexø

Holte. Den 28. vi. 52

Til Kameraterne paa Forlaget "Fiden!"
Kære Celius Lind!

Min bedste Tak til Dig og Jer alle for
den smukke (duftige) Hilsen i Anledning
af Fødselsdagen.
Alt godt for Jert Arbejde i Forlaget, der
jo synes at gaa braut fremad

Godt Hilsener Jeres
Martin Andersen Nexø

Holte. Den 5. Juli 53

Kære Celius Lind!

Tak for dit Brev af 23. vi. og for Opgivelsen.
Jeg har været lidt skrivende det sidste halv
ve Dår- og efter Fødselsdagen var jeg en Række
Dage slæbt ind og maatte holde Stungen. Derfor
har det slæbt lidt paa med Besvarelsen af Brev
og andre Tilsvareelser, men jeg var meget glad for
Aftipningen af "Hænderne væk" og endda mere
for den nye Udgave. Et Par Eksp. af de tommere
Plads osv. "ny Oply" vilde jeg ogsaa være glad for.

Flytning til DDR

Den 8. august 1951 hører vi i et brev til Georg Hansen, at nu er det alvor, opbruddet fra Danmark står for døren: "... *Det er et rigtig Gigtvejr. Jeg har aldrig før vidst hvad Gigt er, men denne Sommer har jeg faaet det at vide. Naa, nu flytter vi snart Syd paa, dernede er Luften mere tør og der er ikke saa megen Blæst...*".⁶⁶ Samme måned flyttede Nexø med familien til Den Tyske Demokratiske Republik (DDR). De kom først til at bo i byen Radebeul nær ved Dresden og senere i en villabebyggelse udenfor Dresden, Weisser-Hirsch, på adressen Collenbuschstrasse 4.

Flytningen skyldes ikke blot, at de hjemlige klimatiske forhold var ugunstige for Nexø, men hang selvfølgelig også sammen med det usædvanligt hårde politiske klima i Danmark i forhold til en betonkommunist som Nexø. Dertil skal så også lægges Nexøs status som privilegeret forfatter i det kommunistiske DDR. Huset i Holte blev i første omgang solgt, men en kreds af venner købte det tilbage. Familien Nexø kunne således tilbringe de følgende somre på Morlenesvej. Samtidig dannedes en selvejende institution med navnet: Martin Andersen Nexø Fonden. Et af formålene var at bevare boligen for eftertiden og stille den til rådighed som æresbolig for Nexø, når han opholdt sig i Danmark. Fonden, der var tæt knyttet til DKP, skulle også støtte unge kunstnere. Fondens midler kom fra fagforeninger, institutioner og enkeltpersoner.

Den socialdemokratiske finansminister H.C. Hansen var ikke imponeret over, at Nexø var gået i selvvalgt eksil i det kommunistiske Øst-

Kollenbuschstrasse 4 i Weisser Hirsch, Nexøs store æresbolig på livstid i Dresden, hvor han boede fra 1951 til sin død. I 1953 blev han udnævnt til æresborger i Dresden, samtidig med at en gade og en skole blev opkaldt efter ham. (Arbejdermuseet, København)

I august 1951 solgte Nexø sit "Holtehus" på Morlenesvej og flyttede med familien til Dresden i Østtyskland. Han forlod det koldkrigshærgede Danmark for at kunne tilbringe sine sidste år blandt politiske meningsfæller i den nyoprettede tyske demokratiske republik (DDR). Huset i Holte blev tilbagekøbt af venner, og de to følgende somre 1952 og 1953 tilbragte familien i Holte. Den 83-årige Nexø er her ved sin hoveddør på Morlenesvej i 1952. (Martin Andersen Nexø museet)

*H. C. Hansen
om Nexø*

europa - med dertil hørende kommunistisk ejet sommerbolig i Holte. I en tale ved et sommerstævne i 1952 lagde ministeren ikke fingrene imellem. H.C. Hansen talte om Nexøs "*nutidige grovbeder*" og fortsatte: "*Hans kommunistiske pligtfølelse driver ham vidt. Han griser regelmæssigt Danmark til over for det østlige udland med bevidste overdrivelser og fordrejelser... Vi trækker på skuldrene og spørger os selv, om det er kommunistisk pligtfølelse eller om det er senilitet*".⁶⁷ Hårde ord fra en af Danmarks ledende politikere i 1950'erne. Men tonen var ikke meget anderledes i et læserbrev i Information den 30. juni 1952: "*Hr. redaktør! Findes der da*

Somrene 1952 og 1953 blev tilbragt i Holte. Her fejres Nexøs 84-års fødselsdag, hans sidste, i haven på Morlensesvej. Johanna byder ham fødselsdagskage til kaffen. (Martin Andersen Nexø museet)

ikke en grænse?... hører jeg netop, at en kreds af personer, knyttede til dansk litterært og kulturelt liv, vil oprette en Andersen Nexø-fond i anledning af forfatterens 83 års fødselsdag. Hvordan kan man så skamløst blive ved at lobhulle den mand, der sparkede til Finland under vinterkrigen, der altid har rakkert sit fedreland og alt dansk ned, og endelig med foragt og utaknemmelighed forlod landet? Var det endda et geni; men det drejer sig om en forfatter, der ikke på nogen måde hæver sig over sin samtids litterære personligheder". Læserbrevet er underskrevet af K. Linnet, læge på Bogø.⁶⁸

Sommer i Holte
1952

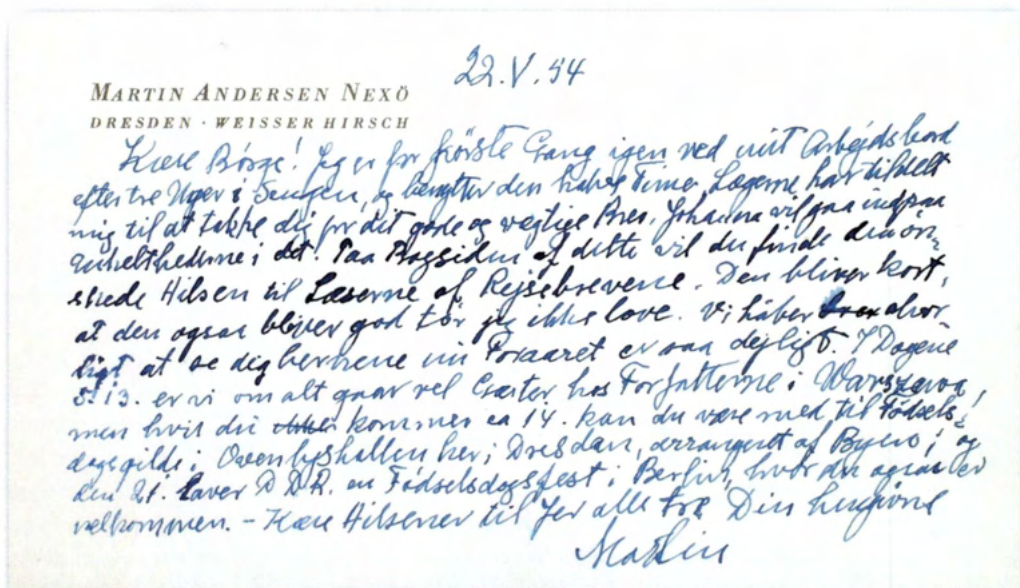
Samme sommer 1952 blev tilbragt i Holte. Her fejredes Nexøs 83-års fødselsdag i haven på Morlensesvej. Blandt gæsterne var bl.a. Nexøs politisk åndsbeslægtede, forfatteren Hans Scherfig. Den 29. maj 1952 takkede Nexø endnu en partikammerat, forfatteren Hans Kirk for hans "kammeratlige Forsvar for mig i "Land og Folk".⁶⁹ Overskriften på Hans Kirks artikel i Land og Folk måtte da også opstemme den gamle forfatter: "Ved en stor digters hjemkomst".

Sidst på året 1952 var Nexø tilbage i Øst-Tyskland, og i maj 1953 blev han udnævnt til æresborger i Dresden med tilhørende æresbolig. I et brev skrevet i Tyskland kort tid efter, den 16. juni 1953, til "pennevennen" Georg Hansen er det en træt, gammel og halvbitter digter, der har grebet pennen: "... Ja jeg har det godt her, bliver agtet og æret for mit Livs Arbejde, som jo heller ikke har været let, badet og forfulgt som jeg har været... Jeg har i Aar ikke været rask; de sidste Par Maaneder under Lægebehandling, og nu gaar det bedre. Jeg har også endnu noget Arbejde, jeg gerne skulde ha fra Haanden, inden jeg lægger op. Men det gaar ikke saa glat mere med Arbejdet..."⁷⁰

NEXØS DØD OG EFTERMÆLE

Næsten et år senere, den 22. maj 1954, skrev Nexø fra Tyskland til sin gode ven Børge Houmann, forfatteren til den store biografi om Martin Andersen Nexø: "Det glæder mig at i vil trykke Ditte. Honoraret finder jeg i Modsætning til dig overvældende. Lad det blot staa til vi kommer hjem... Vi haaber stadig at Du gør Alvor af at ta Turen herved".⁷¹

En uge senere, den 30. maj, havde Houmann indfundet sig i Nexø æresbolig i Dresden. Han ville blandt andet aftale med digteren, hvordan den kommende 85-års fødselsdag skulle arrangeres. Nexø havde imidlertid fået et voldsomt sygdomstilbagefald og var bevidstløs det meste af tiden. Nexø døde to dage senere, den 1. juni 1954, 84 år gammel, 25 dage før sin 85 års fødselsdag. Han blev bisat fire dage senere i Forum i København ved en storstilet og pompøs begravelsesceremoni arrangeret af Danmarks kommunistiske Parti og uden deltagelse af det officielle Danmark. Fra Forum udgik efterfølgende et gigantisk sørgetog gennem Københavns gader til Bispebjerg krematorium. Hans gravminde findes på Assistens Kirkegård.⁷²

Dette lille brev, måske hans sidste, skrev Nexø 22. maj 1954 til Børge Houmann, ti dage før sin død. Brevet indeholdt bl. a. en anmodning til Houmann om at komme til Dresden og besøge familien Nexø, hvilket han så gjorde. (Det Kongelige Bibliotek, Acc. 1990/72. 1 æske)

Martin Andersen Nexø døde af en hjerneblødning i sin bolig i Dresden den 1. juni 1954. Børge Houmann: "Jeg overnattede i Dresden. Jeg var rejst dertil for at træffe aftale, om hvordan vi skulle fejre hans 85-års fødselsdag. Jeg rejste hjem for at træffe aftaler om hans begravelse. Dresden sørgede. I den ny store hal i byens genopbyggede rådhus lå Martin Andersen Nexø på lit de parade. ... Mere end 40.000 mennesker passerede båren, som dagen igennem var omgivet af en æresvagt." (Sten Andersen Nexø arkiv)

En nekrolog

Der var naturligvis mange nekrologer i aviserne. Den bedste var måske den, der blev skrevet af en anonym - muligvis barndoms- og ungdomsvennen Georg Hansen - i Bornholms Avis 2. juni 1954: "*Hans strålende litterære talent og begavelse vil ikke kunne omtvistet. Tragisk blot, at han valgte at stille dette talent til rådighed for en ensidig og yderligtgående politisk doktrin, til hvilken han solgte sig bogstaveligt talt med hud og hår. Den såkaldte leninistiske-stalinistiske-dialektiske materialisme blev for ham en religiøs besættelse, betændte hans talent og forgiftede hans sind og dommekraft. Hans ungdomsværker vil blive stående uforgængeligt i verdenslitteraturen, men hans ytringer og handlinger, især fra hans seneste leveår, og den måde hvorpå han vendte sit fedreland ryggen og blindt og kritikløst gav sig i det kommunistiske tyrannis vold vil for stedse kaste sin dystre slagskygge over mindet om hans personlighed*".

Det vil næppe være forkert at påstå, at Martin Andersen Nexø i sine sidste år, som han tilbragte dels i det borgerlige Holte, dels i det kommunistiske Østeuropa, ikke ændrede på hans opfattelse af og

Nexø blev transporteret i særtog fra Dresden og færge til Gedser. Derfra fortsatte særtoget til Forum, Københavns største lokale. Her var de mange fremmødte mennesker lørdag den 5. juni vidne til en storslået ceremoni. Det hele var iscenesat som en statsbegravelse. (Martin Andersen Nexø museet)

Bispebjerg Krematorium med kisten på den lave tribune. Ved siden af står slægtninge og venner, mens det tusindtallige følge passerer forbi. Nexøs urne blev senere sat ned på Assistens kirkegård. (Martin Andersen Nexø museet)

*Den
kulturradikale
tradition*

tilslutning til kommunismen. Han holdt stædig fast i sin beundring af Sovjet, og den udvikling der var foregået siden revolutionen i 1917. Beundringen blev ikke mindre af, at Sovjet stod som den store sejrherre i 1945. Nexøs to hovedværker fra 1900-tallets første årtier knytter sig dog først og fremmest til den kulturradikale tradition i Danmark. Det betød, at hvis man så bort fra ideologierne sagtens kunne respektere og beundre forfatterskabet. Men Nexøs firkantede holdninger og uvilligheden til at indse, at det ikke var arbejderklassen, men partitoppen, der styrede Sovjetunionen og de østeuropæiske vasalstater efter krigen, medførte de bistre og ind imellem fjendske angreb på hans person. I sidste ende bragte modsætningerne ham til endnu en gang at bryde op og forlade villaen Holte til fordel for en æresbolig i det kommunistiske DDR.

Fra Forum udgik et ligtog helt til Bispebjerg Krematorium. Foran den hestetrukne rustvogn med store glasruder gik to personer og strøede rosenblade på vejen. Flere tusinde mennesker fulgte kisten. Foran Bispebjerg Krematorium var rejst en lav tribune, hvor kisten blev anbragt. (Martin Andersen Nexø museet)

HUSET PÅ MORLENESVEJ

Det er åbenlyst, at Nexø og familien havde nogle gode år i Holte. Hvis han havde levet længere, ville han ganske givet fortsat have boet i Dresden, men dog samtidig benyttet huset på Morlenesvej i sommerhalvåret. Dermed havde han kunnet videreføre den gamle landliggertradition fra 1800-tallet, som vi kender så godt i vores område. Efter Nexøs død blev der indrettet mindstuer i huset på Morlenesvej med bl.a. forfatterens arbejdsværelse. I vejviseren stod der i en række år "*Martin Andersen Nexøs hus*". Kirketjener ved Ny Holte Kirke, Einar Johan Pedersen, flyttede ind for at holde opsyn, passe på stedet og fremvise huset for besøgende.⁷³ I 1959 blev projektet opgivet. Huset blev solgt til private, og Nexøs arbejdsværelse flyttet til Nationalmuseet. Nexøs "Holtehus" eksisterer fortsat (2018), et ret anonymt, men solidt borgerligt hus mellem de andre huse på den krumme villavej ved Kongevejen i Holte, kaldet Morlenesvej.

Morlenesvej 36 i dag, et ganske almindeligt murmesterhus fra 1900-tallets begyndelse. Det rummer dog en særlig historie. (Foto: Niels Peter Stilling, marts 2018)

NEXØS FORFATTERSKAB:

- 1898 Skygger.
1899 Det bødes der for.
1900 En Moder.
1900 Muldskud.
1901 Familien Frank.
1902 Drys.
1903 Soldage.
1905 Muldskud 2.
1906-10 Pelle Eroberen (Barndom, Læreaar, Den store Kamp, Gryet).
1908 Af Dybets Lovsang.
1911 Barndommens Kyst.
1913 Lykken.
1915 Under Himmelen den blaa.
1915 Folkene paa Dangaarden.
1917-1921 Ditte Menneskebarn (En Barndom, Lillemor, Syndefaldet, Skærsilden, Mod Stjærnerne).
1918 Dybshavs fisk.
1919 Undervejs.
1921. De tomme Pladsers Passagerer.
1922 Muldskud 3.
1923 Mod Dagningen.
1926 Digte.
1929 Midi i en Jærntid.
1930 De sorte Fugle.
1932-1939 Erindringer (Et lille Kræ, Under aaben Himmel, For Lud og koldt Vand, Vejs Ende).
1934 To Verdener.
1936 Hænderne væk.
1938 Mod Lyset.
1945 Breve til en Landsmand.
1946 Et Skriftemaal.
1945-1957 (Morten hin Røde, Den fortabte Generation, Jeanette).

LITTERATUR

- Børge Houmann: Martin Andersen og hans samtid. Bd.1-3, Gyldendal 1981-1988.
- Børge Houmann: Breve fra Martin Andersen Nexø. Bd. 1-3, Gyldendal, 1969-1972.
- Henrik Yde: MAN. Martin Andersen Nexøs liv og værk. Udkommer efteråret 2018 på forlaget Lindhardt og Ringhof.
- Jørgen Haugan: Alt er som bekendt erotik. Gads forlag 1998.

NOTER

- 1 Gunnar Sandfeld: Søllerød, som det var engang, bind 6, Historisk-topografisk Selskab for Søllerød kommune, 1979, side 228.
- 2 Gunnar Sandfeld: Søllerød, som det var engang, bind 1, Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune, 1972, side 104. Lise Morlene Christensen (1903-1992).
- 3 Caspar Christiansen og Martin Dahl, Vejnavne fra Aggershvide allé til Øverødvej, Historisk-topografisk Selskab for Søllerødegne, 2011, side 73-74.
- 4 Hvor intet andet er nævnt, baserer det følgende sig på den monumentale biografi af Børge Houmann: Martin Andersen Nexø og hans samtid, bind 1-3, Gyldendal 1981-88.
- 5 For en indgående analyse af Pelle Eroberer, se Jørgen Haugan, Alt er som bekendt erotik, Gads Forlag, 1998, side 219-293.
- 6 Om Nexø og kommunismen, se Jørgen Haugan, Alt er som bekendt erotik, Gads Forlag, 1998, side 351-366.
- 7 Efter at være blevet skilt fra sin første hustru Margrete Thomsen var Nexø i 1913 blevet gift med den tyve år yngre Margrethe Frydenlund Hansen (1889-1953).
- 8 Sinclair Lewis (1885-1951) var den første amerikanske forfatter, der modtog Nobels litteraturpris.
- 9 De fire bind har titlerne: "*Et lille Kræ*", "*Under aaben Himmel*", "*For Lud og koldt Vand*" og "*Vejs Ende*".
- 10 Oplyst af et af Nexøs mange børnebørn, Sten Andersen Nexø (f.1943) Birkerød, som dog ikke kender de nærmere detaljer. Hans farmor var forfatterens anden hustru Margrethe Frydenlund Hansen. Faderen, som fik familien Nexø smuglet til Sverige, var Storm Andersen Nexø (1913-1952).
- 11 Oplysningen om det store antal af mennesker er fra politiets arkiver.
- 12 Otto Rung, (1874-1945). Alle citater fra Nexøs breve er med uændret ortografi.
- 13 Nexø var som nævnt fyldt 76 år 26. juni.
- 14 Nexø var, som vi ved, vendt hjem fra sin landflygtighed i Sverige.

- 15 Børge Houmann: Breve fra Martin Andersen Nexø, 1-3, Gyldendal 1969-1972. Alle de i artiklen citerede breve er fra bind 3. Gyldendals tre bind er kun et udvalg af Nexøs breve. Børge Houmann har udeladt de private breve fra Nexø til familien. Det citerede brev til Otto Rung står i 3. bind af Houmanns værk side 268.
- 16 Gertrud Rung (1882-1959), Houmann bind 3, side 275.
- 17 Om Nexø fra 1945-1954, de sidste ni år af hans liv, se 3. bind af Børge Houmanns biografi, Martin Andersen Nexø og hans samtid 1933-1954, side 337-516, Gyldendal 1988.
- 18 Oplysning fra Sten Andersen Nexø.
- 19 Michael Sukennikov (1887-1948), Houmann bind 3, side 276.
- 20 Bjørnstjerne Bjørnsson (1832-1910), den store norske digter som bl. andet skrev teksten til den norske nationalmelodi "*Ja vi elsker dette Landet*".
- 21 Houmann bind 3, side 278.
- 22 Josef Kjellgren (1907-1948), Houmann bind 3, side 279.
- 23 Fyens Stiftstidende 6. november 1945. Anmeldelse af K.S.
- 24 Bind to havde titlen *Den fortabte Generation*, og det ufuldendte tredje bind af trilogien, *Jeanette*, blev på opfordring af digterens enke Johanna Andersen Nexø bearbejdet til udgivelse af Børge Houmann og forfatteren Hans Kirk
- 25 Sven Clausen (1893-1961). Brevet citeres i Houmann bind 3 side 281.
- 26 Peter Freuchen (1886-1957) Houmann bind 3, side 283.
- 27 "*Sommerfolk og Frikorpsmænd*". Nazisten, kaptajn Poul Sommer, oprettede i 1944 det såkaldte sommerkorps, som med kontrol og overvågning arbejdede for nazisterne.
- 28 Houmann bind 3, side 286.
- 29 Carl Georg Bartholdy (1895-1970). Børge Houmann, Martin Andersen Nexø og hans samtid 1933-1954, side 357.
- 30 Børge Houmann, Martin Andersen Nexø og hans samtid 1933-1954, side 416.
- 31 Harry Søiberg (1880-1953), Houmann bind 3, side 288.
- 32 Houmann bind 3, side 291.
- 33 Oplysning fra Sten Andersen Nexø.
- 34 Knuth Becher (1891- 1974), Houmann bind 3 side 297.
- 35 Niels Edvard Harild (1892-1973) sparekassedirektør og borgmester i Nexø. Houmann bind 3 side 307.
- 36 Georg Moltke (1889-1977) var medstifter af Danmarks kommunistiske parti, Houmann bind 3 side 308.
- 37 K.K. Nicolaisen (1883-1951), Houmann bind 3, side 311.
- 38 Palads -Teatret var dengang Københavns største biograf.
- 39 Ingeborg Petersen (1878-1962), Houmann bind 3, side 314.
- 40 Februar 1947 var den koldeste februar i Danmark, man havde målt siden 1894, i følge DMIs Vejrarkiv. Jfr. også Martin Dahl: Fanget på isen - Et drama på Øresund i marts 1947. Søllerødbogen 2010, s. 83-93.

- 41 Georg Hansen (1876-1966), Houmann bind 3, side 316. Det var Nexøs erindringer, som havde bragt ham i forbindelse med gamle venner fra barndomstiden og højskole tiden. Om Georg Hansen se Børge Houmann, Breve fra Martin Andersen Nexø, bind 3, 1937-1954, side 316-320.
- 42 Houmann bind 3, side 325. Nexø og frue opholdt sig i Tyskland juni – juli 1947.
- 43 Houmann bind 3, side 329.
- 44 Nexøs ord i dette brev røber måske, hvorfor det tredje bind af trilogien, begyndende med *“Morten bin Røde”*, forblev ufuldendt. Perspektiverne, historien og problemstillingerne i romanen hobede sig op, det ville kræve mange bind, og Nexø var på vej mod de 80 år. Det var for sent.
- 45 Houmann bind 3, side 333.
- 46 Houmann bind 3, side 334.
- 47 Houmann bind 3, side 335.
- 48 Erling Stensgård (1876-1966), Houmann bind 3, side 336.
- 49 Houmann bind 3, side 340. Resolutionen blev vedtaget, og samtidig med Nexø meldte også forfatterne Hans Kirk og Hans Scherfig sig ud af forfatterforeningen.
- 50 Houmann bind 3, side 351.
- 51 Ivar Lo-Johansson (1901-1990), Houmann bind 3, side 353.
- 52 Walter A. Berendsohn (1884-1984), Houmann bind 3, side 359.
- 53 Anmelderen var litteraturforsker og kritiker Hans Brix (1870-1961).
- 54 Hakon Stangerup (1908-1976). Om Romanen Morten hin røde bind to med titlen Den fortabte Generation, se Børge Houmann, Martin Andersen Nexø og hans samtid, bind 3, side 392-403.
- 55 Houmann bind 3, side 361.
- 56 Houmann bind 3, side 365.
- 57 Aflysningen skyldtes formentlig, at Nexø på sin seneste rejse til Sovjetunionen i en artikel i avisen Pravda havde luftet sit had mod ikke kommunistiske samfund og bl.a. udtalt, at *“de vestlige Kulturer er fyldte af borgerligt propagandistisk Affald og forfalskede Meddelelser. Det vil kræve et Herkulesarbejde at rense denne aandelige Svinesti”*.
- 58 Elias Bredsdorff (1912-2002), Houmann bind 3, side 368.
- 59 Houmann bind 3, side 369.
- 60 Henry Peter Matthys (1892-1988), Houmann bind 3, side 372.
- 61 Børge Houmann (1902-1994), Houmann bind 3, side 374.
- 62 Houmann bind 3, side 377.
- 63 Mogens Fog (1904-1990) læge, modstandsmand, politiker og medlem af kommunistpartiet. Houmann bind 3, side 381.
- 64 Houmann bind 3, side 383.
- 65 Den danskfødte Kamma Lager (1912-?) leder af det svenske kommunistiske partis forlag Arbetarkultur. Houmann bind 3, side 385.
- 66 Houmann bind 3, side 387.

- 67 Talen blev refereret i en række provinsaviser, bl.a. i Randers Dagblad den 7. juli 1952. H.C. Hansen, (1900-1960) blev statsminister efter Hans Hedtofts død i 1955.
- 68 Børge Houmann, Martin Andersen Nexø og hans samtid 1933-1954, side 484 samt note 158, side 590.
- 69 Hans Kirk (1898-1962), Houmann bind 3, side 391.
- 70 Houmann bind 3, side 395.
- 71 Houmann bind 3, side 401, og den efterfølgende note side 402 om Nexøs forestående 85 års fødselsdag, som jo ikke blev en realitet. Houmann søsatte i 1953 sit eget forlag og forberedte en større udgivelse af Nexøs avisartikler og taler. Om forfatteren og forfatteren Børge Houmann (1902-1994) se Morten Møller: "Hvem er Nielsen". Gyldendal 2012.
- 72 Graven på Assistens kirkegård er nem at finde. Den er tæt ved hovedindgangen på Kapelvej, lige ved siden af den store kirkelignende bygning "Kulturcentret ASSISTENS".
- 73 Jørgen Berg, Min røde ungdom, Søllerødbogen 2006, side 82-83. Einar Johan Pedersen (1907-?) var medlem af kommunistpartiet og fungerede som kirkebetjent i Holte kirke fra 1940-1959. Derefter skiftede han navn til Sundbro, blev ejendomsmægler i Nordsjælland og flyttede i 1970 til Sverige. Se Georg Sandfeld, Det kommunale styre i Søllerød 1841-1878, Søllerød kommune, 1977, bind 2, side 217-219.

Tak

*En stor tak til Sten Andersen Nexø, forfatterens sønnesøn,
for fotografier og mange gode oplysninger.
Ligeledes en stor tak for råd og vejledning til Henrik Yde, formand for Nexø Fonden. Henrik Yde har fra 1995-2013 udgivet Nexøs bovedværker i tekstkritiske kommenterede udgaver for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
Endelig tak til Erik Gornitzka fra Nexø Museum for at stille en lang række fotos til rådighed for denne artikel.*